

काही वर्षापूर्वी

माझ्या दोन्ही मुलांना घेऊन एकदा उत्तर, तर एकदा दक्षिण भारत दर्शनाला गेले होते. तिथली भव्य शिल्पं, त्यांचे भमन अवशेष, गलिच्छ रस्ते, नागवलेला निसर्ग... हे सर्व बघताना आनंद, दुःख, नैराश्य, वैफल्य, हताशपणा, स्वतःच्या नाकर्तेपणाची चीड... अशा संमिश्र भावनांचा एकच कल्लोळ मनात माजला होता. मुलांनी केवळ नातेवाईकांना भेटण्याऐवजी जमेल तेवढा भारत देश, त्यातील जीवन, त्याचा इतिहास, त्याचा भूगोल, त्याची सांस्कृतिक बैठक, त्याची अस्मिता जाणून घेण्यात, त्यांचा प्रत्यक्ष अनुभव घेण्यात रस दाखवल्यामुळे मी आनंदात होते. जे दाखवत होते ते सुंदर होतं, भव्य होतं, उदात्त होतं... पण खंत एकच होती की हे सर्व कोणे एके काळी. त्या सर्व स्थानांची, शिल्पांची, कलाकृतींची आजची दैनावस्था, दुरावस्था पाहून मन विषण्ण होत होतं.

एकेकाळी दिमाखात मिरवलेले हे सांस्कृतिक

मानबिंदू, स्वर्गाचा तुकडा, नंदनवन

म्हणून गाजलेली नैसर्गिक स्थानं...

आज पोरक्या पोरानसारखी अनाथ, के विलवाणी दिसत होती. हे

केविलवाणं, ऑगळ चित्रण दाखवून

माझ्या जन्मभूमीबद्दल, तिच्या इतिहास,

भूगोल, सांस्कृतिक ठेव्याबद्दल मी त्यांच्या

मनात प्रेम निर्माण करत होते की तिरस्कार व

घृणा हेही ताबडतोब न समजल्यामुळे मी आणखीच

संभ्रमित होत होते. मुलंही फारशी न बोलता डिजिटल व हृदय

अशा दोन्ही कॅमेऱ्यांनी दृश्यं टिपत होती. कसं वाटतंय, आवडलं

का विचारलं की अमेरिकन पद्धतीनुसार इंटरस्टिंग म्हणत होती.

एक मात्र खरं की त्यांच्या हृदयाच्या संगणकात त्या माहितीची

छाननी नक्की चालली होती याची मला जाणीव होती आणि तो

अलगोरिदम तयार झाला की ती मला सांगतील याची पण खात्री

होती. म्हणून मी माझ्याही मनाला तत्काळ उत्तरे, आडाखे, निष्कर्ष

काढण्यापासून परावृत्त केलं.

तरीही नकळत अंतर्मनात अमेरिकेतील प्रेक्षणीय स्थळांबरोबर

(दोन्ही ऐतिहासिक व नैसर्गिक) या अनुभवांची तुलना होत होती.

त्यांची देखभाल, तेथील सुविधा, स्वच्छता, सुस्पष्ट पाटया,

माहितीपट, वाटाडे... तेवढ्यात कानावर एक संवाद पडला. आपल्या

लोकांना आपल्या सांस्कृतिक अस्मितेबद्दल काही चाडच नाही.

कशाची म्हणून जपणूक नाही. मंत्र्यांपासून संन्यांपर्यंत एकच तंत्र.

स्वार्थ, लोभ व भ्रष्टाचार. नुसते पैसे खातात पण कोणी काही करत

नाहीत. मनात एकदम धोक्याची घंटा वाजू लागली. की आपली

लोकं म्हणजे कोण? मी त्यातली नव्हे का? आहे म्हणूनच इतकी पोटतिडीक वाटली ना? मग मीदेखील ती अस्मिता जपण्यासाठी काय करते आहे? भारतात थोडी फार आर्थिक मदत पाठवण्यापलीकडे काहीच नाही. दहा हजार मैलांवर राहून मी काय करू शकते? सांस्कृतिक अस्मिता फक्त ऐतिहासिक व नैसर्गिक स्थानांच्या जपणुकीतूनच व्यक्त करता येते का? अस्मिता ही उपजत असते? का प्रयत्नपूर्वक मिळवावी लागते? का थोरल्यांनी लहानांना द्यायची असते? तिची कुठे तयार पॅकेटस् मिळतात का? असली तर मोठा किफायतशीर धंदा होईल हे खरं. हा अस्मितेचा भुंगा शकुंतलेप्रमाणे माझा पिच्छाच सोडीना. पण एक सुखद आश्चर्याचा धक्का म्हणजे एक दिवस ही अदृश्य, अस्पर्शीय, हुलकावण्या देणारी अस्मिता, अचानकपणे सुस्मिता झाली व माझ्यासमोर मायमराठीच्या रूपाने दत्त म्हणून उभी राहिली.

मातृभाषा म्हणजे संस्कृती नाही हे जरी खरं असलं तरी संस्कृती संवर्धन व जोपासनेतला एक अविभाज्य व अत्यंत महत्त्वाचा घटक म्हणजे मातृभाषा. आणि भाषेच्या लयाबरोबर संस्कृतीचा व तिच्या केंद्रस्थानी असलेल्या अस्मितेचाही विलय हे ओघानं आलंच. तेव्हा

नवीन पिढीच्या हातात जर मी ही

भाषा रंजकपणे पोचवू शकले,

तिच्याबद्दल उत्सुकता, आत्मीयता,

प्रेम निर्माण करू शकले तर माझ्या

मनात लवलवणारी, इंग्रजी भाषा

व पाश्चिमातीकरणाच्या

झंझावातात विझू पाहणारी

मायमराठीची, मराठी अस्मितेची,

भारतीय संस्कृतीची ज्योत

त्यांच्याही मनात चैतन्य निर्माण

करील अशी मला नुसती आशा

नाही तर विश्वास वाटू लागला आणि

हे काम तर मी दहा हजार मैलांवर बसूनसुद्धा करू शकते. किंबहुना

काही गोष्टी मी दहा हजार मैलांवर बसले आहे म्हणूनच करू

शकते.

जागतिकीकरण हे आता व्यापारापुरतं मर्यादित नाही, तर

सांस्कृतिक व सामाजिक क्षेत्रातही घुसलं आहे. तेव्हा मला अभिप्रेत

असलेली नवी मराठी पिढी ही भारत किंवा अमेरिकेपुरती मर्यादित

नसून सर्व जगभरची नवी मराठी पिढी त्यात सामावलेली आहे.

माझी मातृभाषा मराठी आहे म्हणून मी मायमराठी, मराठी भाषा,

मराठी पिढी असे शब्दप्रयोग करते आहे. पण मला जे म्हणायचं

आहे ते फक्त मराठी भाषा, मराठी संस्कृती किंवा मराठी अस्मितेपुरतं

मर्यादित नाही. केवळ भारतीयच नव्हे तर जगातल्या कुठल्याही

भाषा व संस्कृतीलाही ते तितकंच लागू आहे. जगात जितक्या भाषा

परीची शाळा..
कुणासाठी
मोठ्यांसाठी

■ अनुराधा गानू

जिवंत राहतील तितक्या विविध संस्कृती त्यांच्यावर पोसतील. या प्रत्येक भाषेत, संस्कृतीत विद्या, कला, ज्ञान, अनुभव यांचा अनमोल खजिना दडलेला आहे. शेतात दडलेल्या मोहरांच्या रांजणाप्रमाणे देवाने हे गुप्त धन आपल्या सर्वांसाठी ठेवलेलं आहे. रूपांतराच्या, भाषांतराच्या, संयोगाच्या माध्यमातून आपण सर्वांनी ते लुटावं, ते शोधण्याच्या निमित्ताने आपण विविधतेतील एकात्मता अनुभवावी अशी त्याची इच्छा असावी. नाहीतर ते पंचखंडामधील विविध शेतात पुरायची तसदी त्यांना कशाला घेतली असती?

असो. तर अशा रीतीने माझं मन पोखरणारा अस्मितेचा भुंगा शेवटी मायमराठीच्या कोमल कैदेत अडकला व माझ्याकडून 'परीची शाळा' हा चार व्हीसीडींचा संच, पुस्तक व पाटीसह त्याने करवून घेतला. संगीत ही हृदयाची भाषा. म्हणून मी प्रत्येक अक्षराची ओळख गाण्यातून करून दिली. या परीच्या शाळेत पाश्चिमात्य लोकप्रिय बडबड गीतांच्या धर्तीवर प्रत्येक अक्षर व त्याची बाराखडी आपापली हजेरी लावते. ३६ सुमधूर बालगीतांच्या व कार्टूनसच्या माध्यमातून मुलं अ ते ज्ञ ही अक्षरं व बाराखड्या कधी शिकतात व त्यांची प्राथमिक शब्दसंपदा कधी व कशी वाढते ते त्यांना लक्षातही येत नाही. हे पथ्य पाळण्यात माझा दुहेरी हेतू होता. भारताबाहेरील मुलांना त्यांच्या ओळखीच्या चाली, त्यांचे ध्वनी या माध्यमातून त्यांना अनोळखी असलेली अक्षरं, शब्द, त्यांचे ध्वनी ओळखीचे व्हावेत. तर भारतातील मुलांना त्यांच्या ओळखीचे शब्द, अक्षरं यांच्या माध्यमातून पाश्चिमात्य संगीताची गोडी चारखता यावी. देवाणघेवाण पंचखंडातील मुलांना किती लोभस वाटते हे पाहिल्यानंतर अनोळखी शेतातल्या रांजणातील धन हे पुरण्यासाठी नसून लुटण्यासाठी आहे याची मला खात्री पटली.

कधी कधी ज्यांची आई मराठी व वडील अमेरिकन किंवा वडील मराठी व आई इंग्रज अशा पालकांची मराठी मुलं मला आपली पाटी आणून दाखवतात.

बूड हलवा, अन पाय उचला

परीच्या शाळेत जाऊ या चला

हे गाणं बूड हलवत म्हणून दाखवतात. ळ उच्चारसकट. तर कधी मराठवाड्यातल्या एखाद्या लहान गावातली किंवा मुंबईतल्या अत्यंत मागासलेल्या वस्तीतील सरकारी शाळेतली मराठी मुलं की ज्यांच्या कानावर पाश्चिमात्य संगीत कधीच पडलेलं नाही तीदेखील दोनदा ऐकून ही पाश्चिमात्य धर्तीची मराठी गाणी नुसती घडाघड म्हणतच नाहीत तर ताई आणखी म्हणा, आणखी म्हणा म्हणून मला आग्रह करतात. युसीएलए सारख्या मान्यवर विद्यापीठातील तरुण विद्यार्थ्यांनी परीच्या शाळेत हजेरी लावली व देवनागरी लिहिता वाचता येऊ लागल्यामुळे संस्कृत, हिंदी असे कोर्सेस ती घेऊ

लागली.

हे सर्व लिहिण्यामागे आत्मप्रौढी मिरवणं हा हेतू नक्कीच नाही. सांगण्याचा हेतू हा की, आपल्या मर्मबंधातली, हृदयाच्या गाभान्यात दडलेली सांस्कृतिक अस्मितेची ठेव, कल्पकतेनं, रंजकतेनं, आत्मीयतेनं, आनंदानं, उत्साहानं, कळकळीनं नवीन पिढीसमोर ठेवली तर तेही तिला हृदयाशी घेतात, लाथाडत नाहीत. हा अनुभव, ही जाणीव किती उत्साहवर्धक आहे!

परीच्या शाळेच्या निमित्ताने मी तीन वर्षांच्या बालकांपासून ते पंचावन्न वर्षांच्या वृद्धांपर्यंत अनेक जणांशी बोलते. यात फक्त मराठी किंवा भारतीय लोकच समाविष्ट नाही तर युरोप, दक्षिण अमेरिका, मध्यपूर्व, आफ्रिका, आशिया... या सर्व खंडातील विविध भाषी लोक समाविष्ट आहेत. बहुतेक लोकांच्या बाबतीत लोप पावलेल्या आहेत. पण गंमत अशी की तिसऱ्या, चौथ्या, पाचव्या पिढीतील त्यांचे वंशज आज मनापासून हळहळत आहेत. प्रत्येकाची एकच खंत की आज जर आमच्या वाडवडिलांनी जर्मन म्हणा, फ्रेंच म्हणा, उच म्हणा, पोर्तुगीज म्हणा... जी कुठली त्यांची भाषा असेल ती जर आमच्यापर्यंत पोचवायची तसदी घेतली असती तर आमच्या मुलांना ती शिकवण्यात आम्ही एका क्षणाचाही विलंब लावला नसता. आमच्या मुलांशी आमची ताटातूट झाली आहे. कारण आम्ही आमच्या मातृभाषेची कदर, जपणूक केली नाही म्हणून.

या अनुभवावरून आपण असं निश्चित अनुमान काढू शकतो की मराठी भाषेला (किंबहुना जी कुठली भाषा अजून अस्तित्वात आहे तिला) मरण तर नाहीच, पण एक समृद्ध भाषा म्हणून विकसित व्हायला अजूनही वाव आहे. फक्त मराठी बोलणाऱ्या, लिहिता वाचता येणाऱ्या आईवडिलांनी ती न कंटाळता, प्रेमपूर्वक पुढील पिढ्यांना देत राहिली पाहिजे. मला असं वाटतं की, ही तळमळ म्हणजेच अस्मिता. त्यासाठी वर उल्लेख केलेल्या पिढ्यांच्या हातून अनवधानाने म्हणा, अजाणतेपणाने म्हणा, पण त्यांची त्यांची

मातृभाषा आपापल्या मुलांना न देण्याची जी चूक झाली ती मात्र कटाक्षाने, प्रयत्नपूर्वक टाळली पाहिजे.

सत्तरी ते नव्वदीतल्या अनेक स्थलांतरित कुटुंबीयांचे या बाबतीतील अनुभव फार बोलके व अतिशय हृदयस्पर्शी आहेत. एक नव्वदीतील गृहस्थ गदगदलेल्या स्वरात मला म्हणाले, “अनुराधा, ही एक फार मोठी त्रुटी आमच्या आयुष्यात राहून गेली की आम्ही आमच्या मुलांना मराठीची ओळख करून दिली नाही.” त्यामागची कारणंही मी समजू शकत होते. त्यामुळे त्यांच्या दुःखाची, वेदनेची झळ मलाही चाटून जात होती. पन्नास वर्षांपूर्वी जेव्हा त्यांनी महाराष्ट्र सोडला तेव्हा परक्या देशात, परक्या खंडात, परक्या गावात त्यांचं एकच मराठी कुटुंब असायचं. तेव्हा आईवडिलांपलीकडे ती मुलं मराठी बोलणार तरी कुणाशी? बरं आतासारख्या टेप, सीडी, डीव्हीडी, फोन, संगणक, इंटरनेटचं महाजाल हे काहीच हाताशी नव्हतं. विमानप्रवासही इतका सुलभ किंवा परवडण्याजोगा नव्हता. त्यामुळे पुराणकालातल्याप्रमाणे एखाद्याने समुद्र उल्लंघन केलं की, तो जवळजवळ काशीला गेल्यातच जमा व्हायचा. त्यातून बहुतेक जण घरच्यांचा रोष पत्करून आलेले. त्यामुळे जमलं नाही म्हणून शेटू पायात घालून परत जाणं हेही इभ्रतीला शोभादायक नव्हतं. परिणामी त्यांच्यासाठी परक्या भूमीत जम बसवणं ही सर्वात निकडीची गोष्ट झाली. हे सर्व त्यांच्यापुढे मांडून आजोबांच्या दुःखाची धार मी बोथट करू पाहात होते. पण त्यावर ते जे बोलले ते वाक्य, तो विचार, ती भावना मुलांना वाढवणाऱ्या, भारतात तसेच भारताबाहेर कुठेही राहणाऱ्या प्रत्येक नवीन आईवडिलांनी विचार करावा, मनन करावं, चिंतन करावं इतकं महत्त्वपूर्ण, हृदयद्रावक व आशयघन आहे.

ते म्हणाले, “तू म्हणतेस ते सर्व खरं आहे. पण हेही तितकंच खरं की नवीन भूमीत, नवीन जगात, नवीन युगात बस्तान बसवण्याइतकीच निकड मुलांना मराठी शिकवण्याची होती हे आमच्या लक्षातच आलं नाही. पण आता फार उशीर झाला गं.” मला प्रकर्षानं जाणवलेली आणखी एक गोष्ट म्हणजे नव्वदीतील आजोबांना जाळणारी खंत, तिचं सावट आता साठीतील त्यांच्या मुलांवर व तिशीतील नातवंडांवरपण पसरलं आहे. जी जी तरुण मुलं आईवडिलांनी जाणीवपूर्वक मराठी न शिकवल्यामुळे या सांस्कृतिक ठेव्यापासून, या आनंदापासून वंचित राहिली आहेत त्या प्रत्येकानं परीची शाळा पाहून मला म्हटलं की, “I wish my parents had taken the time and trouble to teach us. I wish something like this was available when we were growing up.”

अजूनपर्यंत मराठी बोलणाऱ्या आईवडिलांनी जर आपल्या मुलांना ही भाषेची देणगी, हा वारसा दिला नाही तर पन्नास वर्षांनंतरच्या आपल्याही पिढ्या अशाच हळहळणार आहेत हे

सूर्यप्रकाशाइतकं स्वच्छ आहे. दुर्दैवाने त्या हळहळीची तीव्रता, दाहकता, धार आणखीच जाचक, बोचक झालेली असेल. कारण वर उल्लेख केलेल्या आजोबांची वेदना, दुःख, हळहळ, पश्चाताप... त्या समग्र अनुभवाचं संचित गाठीशी असूनही आपण त्या निकडीकडे दुर्लक्ष केलं, मातृभाषेला अव्हेरलं, आईवडिलांच्या कर्तव्यात कसूर केली ही खंतही आपल्याला जाळील.

पण या हळहळीचंच जर तळमळीत रूपांतर झालं तर? तर त्या अस्मितेचंही सुस्मितेत रूपांतर व्हायला वेळ लागणार नाही याची मला खात्री आहे. काही महत्त्वाचे मुद्दे -

१. भाषेची प्रेरणा अंतःस्थ असल्यामुळे भोवती वाणीसमृद्ध वातावरण असले की पुरेसे आहे. लहान वयात दोन भाषा एकाच वेळी शिकवल्या तर मुलांचा प्रचंड गोंधळ होऊन ती कुठलीच भाषा नीट शिकू शकत नाहीत ही भीती सर्वस्वी निराधार आहे. दोन्ही भाषा (किंबहुना तीनसुद्धा) जितक्या लवकर, व्याकरण व उच्चारणाच्या जितक्या बारकाव्यांसकट त्यांच्याशी बोलल्या जातील तितक्या सहजपणे, प्रभावीपणे ती दोन्ही किंवा तिन्हीवर प्रभुत्व मिळवतात. त्यामुळे अमेरिकेत राहायचं तर मराठीपेक्षा स्पॅनिश शिकणं जास्त महत्त्वाचं, जरूरीचं आहे म्हणणं ही पळवाट आहे.

२. भाषाप्रभुत्व नैसर्गिकरीत्या दोन ते बारा वर्षे या काळातच प्राप्त होते. भाषाप्राप्तीची आलेखरेखा जन्म झाल्यापासून चढणीला लागते, सहाव्या वर्षी शिखराला पोचते, नंतर उताराला लागते आणि बारा ते तेराव्या वर्षी जवळ जवळ पायथ्याशी पोचते.

३. जी मुले सहाव्या वर्षापूर्वी दोन भाषा चांगल्या आत्मसात करतात, ती जास्त चांगले शैक्षणिक यश संपादन करतात असे उघडकीस येत आहे. दुसऱ्या भाषेचं ज्ञान व ती बोलण्याची क्षमता यांचे स्थायीकरण उजव्या बाजूला झाल्याने मेंदूचा उजवा अर्धगोल प्रज्वलित होतो. थोडक्यात म्हणजे उजवा मेंदू डाव्याचे विश्लेषणात्मक काम उचलतो व स्वतःचे होलिस्टिक कामही जास्त चांगले करतो असे आढळून आले आहे. एकविसाव्या शतकात डाव्या मेंदूने काम करणारे, यांत्रिक विचारपद्धतीचे रोजगार कमी होणार आहेत. यशाची नवीन क्षेत्रं उघडणार आहेत ज्यांचा उजवा मेंदू अधिक कार्यक्षम

आहे अशा लोकांसाठी. इंग्रजीबरोबरच मराठी आणि स्पॅनिश भाषा शिकून हे मेंदूचा उजवा अर्धगोल प्रज्वलित करण्याचं काम जर जास्त सुकर होणार असेल तर दूधात साखरच म्हणायला पाहिजे. नवीन पिढीला आपण नुसता सांस्कृतिक ठेवाच देणार नाही तर पोटापाण्याच्या तरतुदीसाठी पण जास्त सक्षम करू.

माझी दोन्ही मुलं इथं जन्मली पण माझ्या माहितीतल्या काही लोकांची मुलं दोनतीन वर्षांची असताना इथे आली. त्या मुलांच्या तुलनेत माझ्या मुलांचे मराठी उच्चार व व्याकरण तितके शुद्ध (म्हणजे भारतीय धाटणीचे) नाहीत हे माझ्या लक्षात येई. मला वाटे, दुसऱ्या तिसऱ्या वर्षी अमेरिकेत आलेलं मूल अमेरिकेतच जन्मून वाढल्यासारखं आहे. तरी त्यांचं मराठी इतकं शुद्ध कसं? तसंच २८ वर्षांपूर्वी मी अमेरिकेत पाऊल टाकलं तेव्हाचा माझा अॅक्सेंट खूप जाड होता. त्यामानाने आता तो खूप कमी झाला आहे. तरीदेखील जन्मभर अमेरिकेत राहूनसुद्धा माझं बोलणं १०१ टक्के अमेरिकनांसारखं कधीच ऐकू येणार नाही याची मला खात्री आहे. ते का? त्याउलट इथे जन्मलेल्या आपल्या मुलांच्या बोलण्यात तो भारतीय अॅक्सेंट का येत नाही? पण त्यांच्या मराठी बोलण्याला अमेरिकन अॅक्सेंट का येतो? चिनी लोक जेव्हा फ्राइड राइस म्हणतात तेव्हा आपल्या कानाला ते फ्लाइड लाइस असं बोबडं का ऐकू येतं? भारतीय लोक 'व्ह' आणि 'व' या उच्चाराने गल्लत का करतात?

आता मला कळतं की, सहाव्या वर्षापर्यंत मेंदूचा लवचीकपणा सर्वात जास्त असल्यामुळे त्याआधी नैसर्गिकरीत्या प्राप्त झालेल्या भाषेचे संस्कार, त्यातील ध्वनी, त्यातील उच्चार हे मेंदूत पक्के रुजतात व बाराव्या वर्षानंतर तो लवचीकपणा वढतो व ही भाषाप्राप्तीची नैसर्गिक क्षमता जवळजवळ नष्ट होते. प्रौढ चिनी लोकांना 'र' हा उच्चार करताच येत नाही. कारण तो ध्वनी त्यांच्या कानावर बालवयात पडलेलाच नसतो. त्याच न्यायाने 'क' व 'ख' मधला किंवा 'ग' व 'घ' मधला फरक किंवा 'ळ' हे ध्वनी जर सहाव्या वर्षाच्या आत मुलांच्या कानावर पडले तरच ती मुलं ते स्पष्ट उच्चारू शकतात. तात्पर्य, शाळेत जाण्याआधी, दुसऱ्या अभ्यासाचा बोजा वाढण्याआधी, सहाव्या वर्षापर्यंत, मुलांवर मराठीची बरसात केली तर विनासायास ती ही भाषा शिकतील. तो आनंद, ती शक्ती, तो ठेवा जन्मभर त्यांची साथ करेल.

या संदर्भातील एक उदाहरण बोलकं आहे. आमच्या एका स्नेह्यांची मुलगी (लकेरी) अमेरिकेत वाढूनही स्वच्छ, सुंदर, अस्खलित मराठी बोलते. तिचा नवरा अमेरिकन आहे व त्यांना एक तीन वर्षांची गोंडस मुलगी आहे लीला. लीलाची आई व आजोळचे सर्वजण तिच्याशी कटाक्षाने मराठी बोलतात. तिला ट्रीट किंवा कॅण्डीऐवजी खाऊ मिळतो. तिच्या अमेरिकन आजीआजोबांना पण हा खाऊ शब्द आता कळला आहे. म्हणून तिच्याशी बोलताना ते तो शब्द वापरत होते. पण अमेरिकन अॅक्सेंटमुळे ते खाऊ म्हणत असले तरी ते ऐकू येत होतं काऊ. लीला जीव तोडून त्यांना सांगत होती, काऊ नाही, खाऊ. कारण? मराठी काऊ काव काव करतो, खायचा नसतो आणि अमेरिकन काऊ मू मू करते, हम्मा हम्मा

नाही.

लकेरीच्याच पिढीतील आणखी एक तरुण आई (जाई) मला म्हणाली, "मावशी, परीची शाळा मालिकेतील पुढचे संच लवकर तयार कर ना. कारण आईबाबांमुळे मला मराठी येतं. पण माझ्या मुलांना शिकवण्यासाठी मला आणखी साधनं मिळाली तर खूप उपयोगी पडतील. नाहीतर आमच्याइतकं मराठी मी मुलांना कसं शिकवू? नवीन जन्मलेलं मूल त्याला कुठली भाषा शिकायची हा निवाडा करत नाही, करू शकत नाही. तो निवाडा त्याच्या मातापितांनीच करायचा असतो."

लकेरी व जाईसारख्या माता नवीन पिढीत असताना, नवीन साधनं, प्रगत अभ्यासक्रम आम्हाला हवेत असा लोभस हट्ट त्या करत असताना, मराठी मरत चालली आहे, इंग्रजीशिवाय तरणोपाय नाही, मराठीची गरजच संपलेली आहे असा उदास सूर लावायचा का तो लोभस हट्ट पुरवायचा? हा निवाडा आमच्या पिढीनं करायचा आहे.

एक डॉक्टर मला म्हणाले, "अहो, मराठी टिकवण्यासाठी तुम्ही कशाला एवढ्या तडफडता आहात? मराठी कशीही मरत चाललीच आहे. तेव्हा दोन रट्टे घालून आपणच तिला मारून टाकली तर काय फरक पडणार आहे?"

मराठी टिकवण्याच्या कार्यात, प्रयत्नात 'परीची शाळा' हा एकच किंवा रामबाण उपाय आहे असा माझा मुळीच दावा नाही. या जगन्नाथाच्या रथाला लागलेला माझा एक हात आहे. पण त्याला मिळालेला प्रतिसाद बघता तो प्रभावी आहे हे निश्चित. त्यामुळे मी त्यांना एवढंच म्हणू शकले की तुमच्याकडे येणारा प्रत्येक रुग्णही एक ना एक दिवस मरणार हे तुम्हाला ठाऊक असतंच. तरीही तो जोपर्यंत जिवंत आहे तोपर्यंत त्याला सुखावण्यासाठी, त्याची आयुर्मर्यादा लांबवण्यासाठी, त्याला निरोगी जीवन देण्यासाठी तुम्ही उपाययोजना करताच ना? त्याच धर्तीवर माझे हे उपाय आहेत याची मला जाणीव आहे.

परवाच्या दिवशी माझ्या मुलाचा फोन आला. माझ्याशी तो कटाक्षाने मराठी बोलतो. म्हणाला, "आई, मी आज तुझ्याकडे जेवायला येणार होतो, पण मला जमणार नाही." मी म्हटलं, "का रे? काय झालं?" तर म्हणाला, "माझ्या मित्राची आजी वारली आहे तिला मला भेटायला जायचंय." **My friend's grandma is dying** या अमेरिकन वाक्याचं हे शब्दशः भाषांतर. पण गंमत म्हणजे ते ऐकलं आणि डॉक्टरांच्या भविष्यवाणीने मनावर आलेली मरगळ एकदम कुठल्याकुठे पळाली आणि हा लेख लिहायला मी सुरुवात केली. लेखाच्या सुरुवातीला मी म्हटलं होतं ना की मुलांच्या मनातला अॅलगोरिदम तयार झाला की ती मला सांगतील याची मला खात्री होती म्हणून.

(टोरांटे-कॅनडामधून प्रसिद्ध होणाऱ्या 'एकता' त्रैमासिकाच्या सौजन्याने)

■
अनुवाधा गानू